

М. В. Новикова

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, заступник директора Інституту економіки та менеджменту, Національний авіаційний університет, Київ, Україна
novykova@mail.ru

ФОРМАЛІЗАЦІЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АВІАТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація. Автором запропоновано шляхи вирішення проблемних питань, пов'язаних із формуванням стратегії розвитку підприємств авіатранспортного комплексу України відповідно до державних пріоритетів. Розроблено блок-схему алгоритму оцінки конкурентного статусу підприємства з позиції здатності досягнення мети. Сформовано методологічний підхід до оцінки комплексного стратегічного потенціалу авіаційного транспортного підприємства за функціональними складовими.

Ключові слова: стратегічний потенціал, підприємства авіатранспортного комплексу, життєвий цикл.

М. В. Новикова

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, заступник директора Інституту менеджменту, Національний авіаційний університет, Київ, Україна

ФОРМАЛИЗАЦИЯ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ АВИАТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ

Аннотация. Автором предложены пути решения проблемных вопросов, связанных с формированием стратегии развития предприятий авиатранспортного комплекса Украины в соответствии с государственными приоритетами. Разработана блок-схема алгоритма оценки конкурентного статуса предприятия с позиции способности достижения цели. Сформулирован методологический подход к оценке комплексного стратегического потенциала предприятия авиационного транспортного предприятия в разрезе функциональных составляющих.

Ключевые слова: стратегический потенциал, предприятия авиационного транспортного комплекса, жизненный цикл.

Maryna Novykova

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Institute of Economics and Management Deputy Director, National Aviation University, Kyiv, Ukraine

FORMALIZATION OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE EVALUATION OF UKRAINE'S AVIATION TRANSPORT COMPLEX STRATEGIC POTENTIAL

Abstract. Article is devoted to solving problems concerning the strategy of Ukraine's aviation transport complex enterprises according to the priorities of national development. The basic provisions of the concept of strategic capabilities are determined to help solving the task of raising competitiveness in the long term perspective on the basis of systematic strategic development both separate elements and the entire system which forms the strategic potential of the enterprises of Ukraine's aviation industry. The methods used for evaluation of the strategic potential of the company are researched. A block diagram of the algorithm of the competitive status of the company estimation from the perspective of the ability to achieve the goal is worked out. The methodological approach to the evaluation of entrepreneurial comprehensive strategic potential of air transport enterprise in accordance with its functional components is formed.

Key words: strategic potential; aviation transport complex enterprises; life cycle.

JEL Classification: B49, L19, L93, M29, O10

Постановка проблеми. Розвинений транспортний комплекс країни є найважливішою складовою стабільного функціонування національної економіки. Тому розвиток авіації, як невід'ємної частини транспортної галузі, повинен відбуватися в економічно виправданих напрямках, що потребує вироблення наукових підходів для прийняття відповідних рішень стосовно визначення загальних тенденцій розвитку. Вирішення проблем відновлення з наступним збереженням рівня конкурентоспроможності підприємств авіатранспортного комплексу України (АТКУ), що функціонують на сучасному авіатранспортному ринку, можливо тільки шляхом розробки і впровадження системи заходів, спрямованих на розвиток стратегічного потенціалу як галузі, так і держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти теорії та практики стратегічного управління діяльністю підприємства досліджуються у працях іноземних і вітчизняних науковців. Розробка стратегії стає завданням, що викликає потребу в системному підході до дослідження та має більш глибоке підґрунтя відносно спроможності підприємств реалізовувати свій потенціал краще за конкурентів, оскільки саме реалізація потенціалу і є метою розвитку підприємства. Теоретичні та прикладні аспекти дос-

лідження потенціалу підприємства знайшли своє відображення в роботах низки вчених, серед яких: Адімбасєв Т. [1], Герасименко І. [2], Должанський І. [2], Краснокутська Н. [3], Райан Б. [4], Садловська І. [5], Щелкунов В. [6] та ін. Методологічними аспектами ефективного розвитку транспорту, у тому числі розв'язання проблем функціонування авіатранспортного комплексу, займалися Ареф'єва О. [7], Астапова Г. [8], Жаворонкова Г. [14], Загорулько В. [9], Кулаєв Ю. [10], Ложачевська О. [11], Новікова А. [12], Подреза С. [13], Садловська І. [14], Сич Є. [15], Щелкунов В. [10] та ін.

Водночас, єдиного методологічного підходу до здійснення економічної оцінки потенціалу підприємства авіатранспортного комплексу досі не розроблено, і це питання залишається дискусійним. Авіаційний транспорт є високо-технологічним та наукомістким видом транспортної інфраструктури, а тому прискорення науково-технічного прогресу значною мірою впливає на перебіг економічних процесів у транспортній галузі та країні в цілому. Зацікавленість підприємств АТКУ, що функціонують в умовах нестійкого середовища, в адекватній оцінці й знаходженні шляхів найповнішої реалізації свого стратегічного потенціалу визначає теоретичну і практичну необхідність вироблення відповідного методологічного інструментарію.

Метою статті є формування методологічного підходу до оцінки комплексного стратегічного потенціалу авіаційного транспортного підприємства за функціональними складовими.

Основні результати дослідження. Оцінку комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ зазвичай здійснюють із використанням таких методів, як експертні оцінки, індексний метод, комплексна оцінка, матричні методи, кореляційно-регресійний аналіз, індикативний метод тощо (рис. 1). Їх можна систематизувати за певними класифікаційними ознаками: за ступенем формалізації методів оцінки (формалізовані, неформалізовані); за способом відображення результатів оцінки (графічні, математичні, логічні); за складністю обчислення (прості, складні); за точністю результату оцінки (точні, наближені); за способами оцінки (індикаторні, матричні). Огляд основних прийомів та методів оцінки стратегічного потенціалу підприємства АТКУ дозволяє зробити вибір тих методів, використання яких надасть об'єктивну оцінку стратегічного потенціалу підприємства АТКУ і задовольнить інтереси користувачів.

Розглянемо методики оцінки з позиції задоволення інтересів внутрішніх користувачів як здатності досягнення поставлених цілей на основі сформованої системи цільових показників, прийнятих як векторний простір комплексного стратегічного потенціалу підприємства (КСПП) АТКУ та як здатність відображати внутрішній стан процесів за функціональними складовими – локальними потенціалами, які його визначають.

Система цільових показників, прийнята в нашому дослідженні як векторний простір комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ, включає: ринкову вартість EV ; обсяг реалізації S_v ; економічну додану вартість; чистий прибуток NP ; грошовий потік $FCFF$; власний капітал E ; активи підприємства A ; чисельність співробітників M . Методика, заснована на експертному оцінюванні, дозволяє визначити наявний стан комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ, а також рівень і ефективність його використання. Виділені напрями, представлені в концептуальній моделі оцінки комплексного стратегічного потенціалу.

Блок-схема алгоритму оцінки комплексного стратегічного потенціалу підприємств АТКУ, з позиції внутрішнього користувача, визначається як здатність досягати поставлених цілей (рис. 2).

Реалізація методики зводиться до алгоритму: **1.** Формування системи цільових економічних показників. **2.** Збір початкових даних. **3.** Аналітичні розрахунки. **4.** Висновки за результатами. **5.** Використання результатів оцінки. Усі етапи, окрім аналітичних розрахунків та висновків за результатами оцінки, є загальними для виділених напрямів. Алгоритм оцінки рівня ефективності використання комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ аналогічний алгоритму оцінки рівня його використання за умови трансформації системи цільових показників у систему цільових показників ефективності.

Деталізуємо аналітичні розрахунки і висновки за результатами оцінки для алгоритму оцінки рівня комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ. Кожен показник оцінюється у балах з урахуванням коефіцієнта вагомості показника q -тої стадії життєвого циклу підприємства АТКУ (K_{jq}). Усі бали підсумовуються, потім знаходиться середнє значення – це оцінка рівня комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ. За результатами оцінювання, відповідно до прийнятої шкали оцінки, можна зробити висновок про рівень стратегічного потенціалу підприємства АТКУ: високий (*max* рівень 60–100%), середній (*max* рівень 40–60%) або низький (*min* рівень 0–40%) [16; 18].

Для оцінки рівня комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ ми застосували два індекси:

1) індекс відповідності. По кожному цільовому показнику визначається ступінь наближення його фактичного рівня до запланованого відповідно до виконання загальноприйнятих умов: $Y_i = 1$ – фактичне значення відповідає плановому; $Y_i > 1$ – досягнуті вищі результати порівняно із запланованими; $Y_i < 1$ – фактичне значення – нижче планового;

2) індекс використання КСПП. Якщо його значення ≥ 0 , то (з урахуванням вагомості показників) потенціал можливо вважати реалізованим повністю, при цьому цільові установки будуть досягнуті. Якщо у розрахунках комплекс-

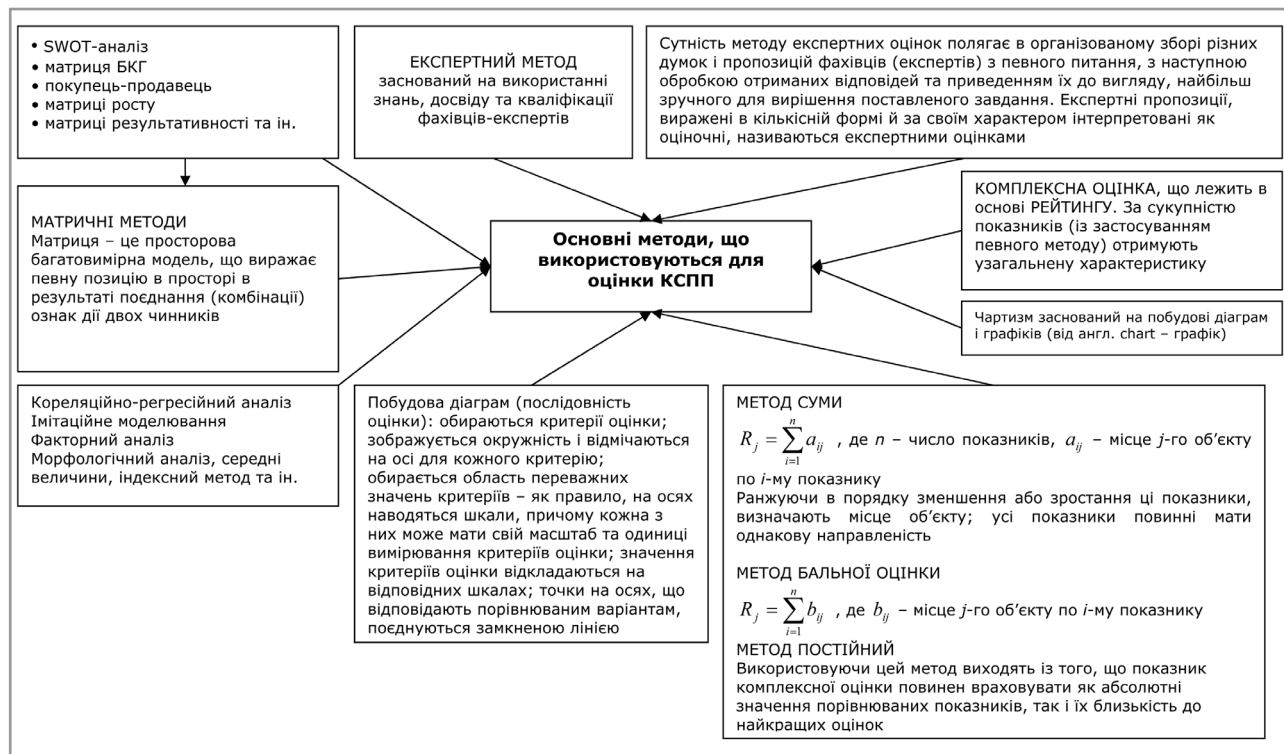

Рис. 1. Методи оцінки стратегічного потенціалу підприємства АТКУ

Джерело: Розроблено та складено автором

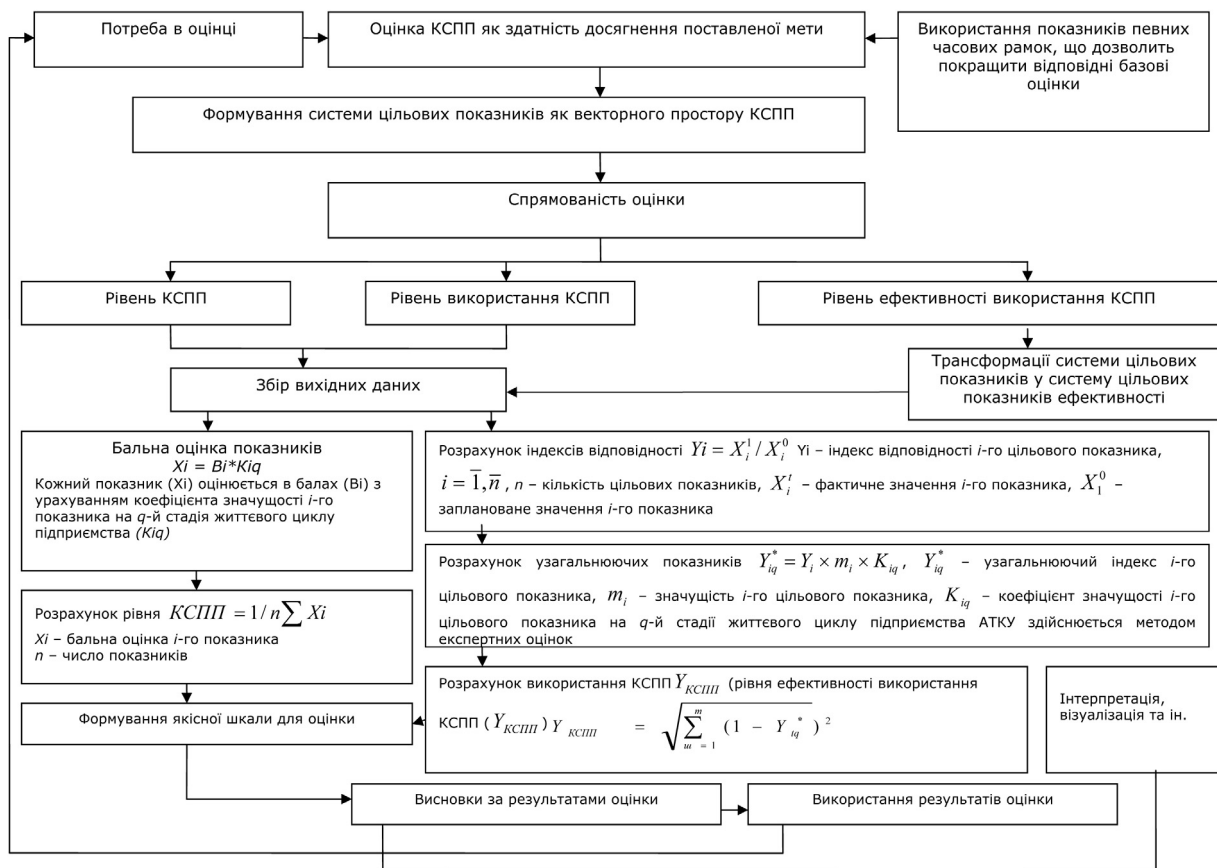

Рис. 2. Блок-схема алгоритму оцінки КСПП з позиції здатності досягнення мети
Джерело: Розроблено та складено автором

ного стратегічного потенціалу використовуються можливі значення, то виробляється прогнозна оцінка. Якщо для оцінки обираються значення на момент формування, то надається початкова стартова оцінка КСПП АТКУ.

Таким чином, реалізація описаних алгоритмів дозволяє скласти загальне уявлення про можливості досягнення поставлених підприємством АТКУ цілей. Ця оцінка має симптоматичний характер і призначена для контурного опису стратегічного потенціалу підприємства АТКУ. Оцінка стратегічного потенціалу з позиції функціональних складових – локальних потенціалів – вимагає комплексної оцінки, побудованої на основі використання дерева оцінок, що об'єднує окремі показники [17]. Реалізація такої методики передбачає наявність певного алгоритму. Ми розробили блок-схему алгоритму оцінки комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ з позиції функціональних складових (рис. 3):

1. Формування системи локальних потенціалів. Використовується принцип функціональної декомпозиції, що дозволяє поступово і структуровано представити КСПП у вигляді ієрархічної структури, що складається з окремих елементів. Розмежування КСПП АТКУ на функціональні підсистеми (локальні потенціали) здійснюється за принципом їх відповідності елементам внутрішнього середовища підприємства. До локальних потенціалів у нашому дослідженні належать: виробничо-технологічний потенціал, що включає майновий, трудовий, інноваційний (науково-технічний) потенціал; організаційно-управлінський потенціал, що складається з організаційного потенціалу і потенціалу менеджменту; фінансовий потенціал; маркетинговий потенціал; екологічний потенціал.

2. Побудова дерева показників потенціалу підприємства АТКУ. Для виміру КСПП АТКУ потрібні економічні показники. На першому рівні розміщується комплексний показник, що визначається на основі узагальнюючих показників за всіма функціональними складовими (локальними потенціалами) з урахуванням їх вагомості та відобра-

жає стан КСПП АТКУ. На другому рівні – узагальнюючі показники. Вони використовуються для виміру сукупності окремих показників за певними функціональними складовими з урахуванням вагомості цих показників і відбивають стан локальних потенціалів.

3. Локальні показники необхідні для оцінки рівня певних локальних потенціалів. Кожен із них може вимірюватися за допомогою різних показників, які визначаються на базі специфічних джерел, серед яких: документи фінансової звітності, виробничі звіти, дані відділу кадрів, результати анкетування різних груп персоналу та ін. Локальні показники характеризують виробничу, управлінську, фінансову, маркетингову, науково-технічну, екологічну діяльність організації. Їх можна поділити на три групи: показники типу так/ні (наявність/відсутність), які вимірюються логічними величинами (0 – ні, 1 – так); абсолютні показники, що мають розмірність (у натуральних або грошових одиницях); відносні показники, які обчислюються у частках.

Показники, які відбираються для оцінки локальних потенціалів, повинні відповідати таким вимогам: піддаватися кількісній оцінці; мати інформаційне наповнення; бути досить чутливими до зміни умов. Якщо показники є різноспрямованими, то необхідно застосувати метод нормалізації критеріїв. Конкретний перелік показників залежить від особливостей підприємства, що досліджується, його зовнішнього і внутрішнього середовища. Локальні показники розміщуються на третьому рівні.

4. Формування якісних шкал для оцінки показників кожного рівня дерева. Оптимальним може бути прийнято: значення показника в попередній (чи базовий) період – динамічна модель – основна мета – визначення динаміки розвитку стратегічного потенціалу підприємства АТКУ; середнє значення показника по групі об'єктів або значення цього показника по підприємству-конкуренту – порівняльна модель, основна мета якої полягає в порівнянні з іншими системами та позиціонуванні підприємства АТКУ.

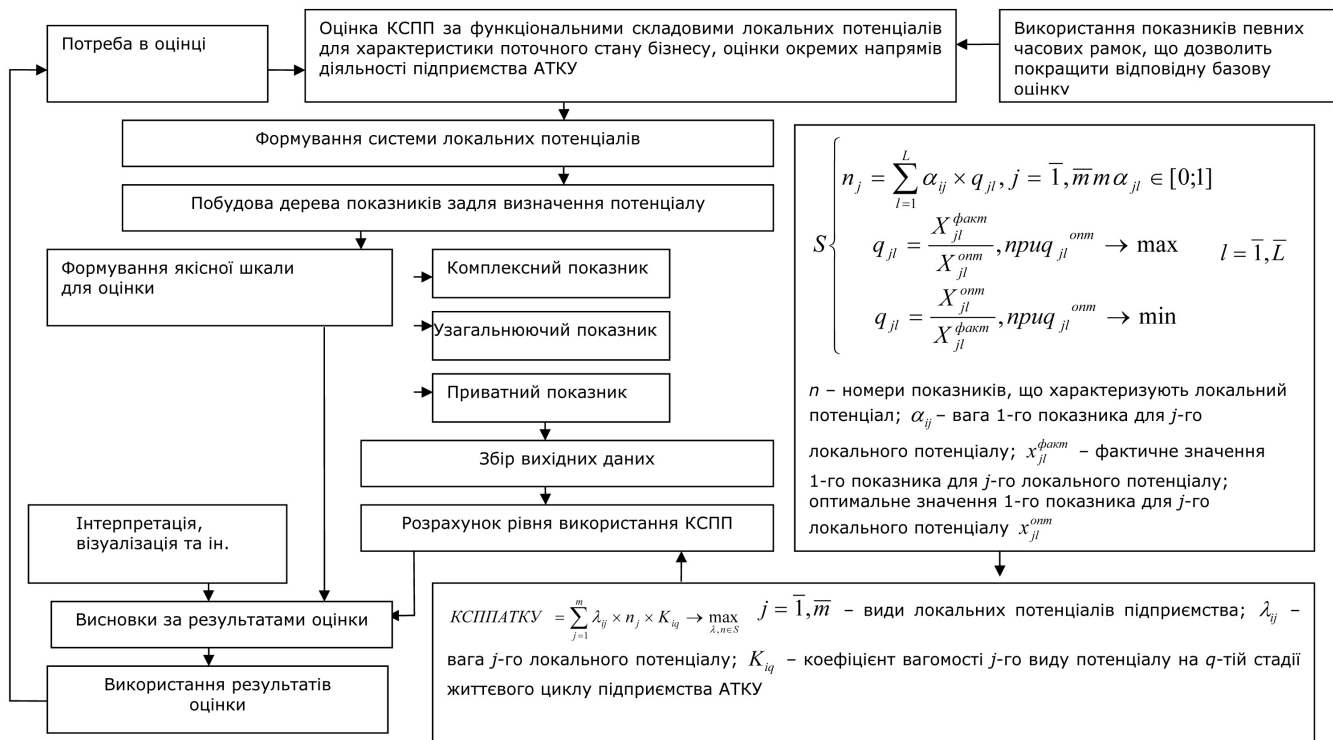

Рис. 3. Блок-схема алгоритму оцінки комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ за функціональними складовими
Джерело: Розроблено та складено автором

Висновок. Таким чином, з метою практичної реалізації запропонованих методичних підходів до оцінювання комплексного стратегічного потенціалу підприємства АТКУ нами розроблена різновекторна багатоконпонентна блок-схема. На нашу думку, використання алгоритму надасть можливість підвищити ступінь об'єктивності та обґрунтованості оцінювання комплексного стратегічного потенціалу підприємства, а відтак і конкурентний статус підприємства на ринку авіатранспортних послуг України.

Література

- Адимбаев Т. А. Экономический потенциал и эффективность его использования / Т. А. Адимбаев. – Алма-Ата: Наука, 1990. – 369 с.
- Должанский И. З. Управление потенциалом предприятия / И. З. Должанский, Т. О. Загорна, О. О. Удалых, И. М. Герасименко, В. М. Ращупкина. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.
- Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / Н. С. Краснокутська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
- Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Б. Райан; пер. с англ. под. ред. В. А. Микрюкова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
- Садловська І. П. Стратегічні напрями розвитку авіатранспортних підприємств: монографія / І. П. Садловська. – К.: НАУ, 2005. – 148 с.
- Щелкунов В. И. Производственный потенциал Украины. Стратегия формирования и использования / В. И. Щелкунов. – К.: КМУГА, 1999. – 245 с.
- Ареф'єва О. В. Управління розвитком економічних систем: теорія, механізми регулювання та управління: монографія / О. В. Ареф'єва, В. В. Прохорова. – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – 301 с.
- Астапова Г. В. Організаційно-економічний механізм корпоративного управління авіапідприємством на основі права трудової власності: монографія / Г. В. Астапова; наук. ред. В. І. Щелкунов. – К.: НАУ, 2006. – 244 с.
- Загорулько В. М. Організація відтворення матеріальних ресурсів авіаційного транспорту: монографія / В. М. Загорулько. – К.: КМУЦА, 1997. – 136 с.
- Кулаев Ю. Ф. Экономика гражданской авиации Украины: монографія / Ю. Ф. Кулаев, В. И. Щелкунов. – К.: Феникс, 2010. – 736 с.
- Ложачевська О. М. Управління функціонуванням та розвитком транспортного комплексу регіону: монографія / О. М. Ложачевська. – К.: НАУ, 2002. – 248 с.
- Новикова А. М. Україна в системі міжнародних транспортних коридорів / А. М. Новикова. – К.: НІПМБ, 2003. – 494 с.
- Подреза С. М. Перспективное планирование авиаремонтного производства и экономическая оценка его эффективности: монографія / С. М. Подреза, А. П. Кудрин. – К.: КМУГА, 1997. – С. 156.
- Жаворонкова Г. В. Стратегічне управління авіатранспортними підприємствами: монографія / Г. В. Жаворонкова, І. П. Садловська; за ред. Г. В. Жаворонкової. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 676 с.
- Сич Є. М. Інноваційно-інвестиційні комплекси транспортної галузі: методологія формування та розвитку: монографія / Є. М. Сич, В. П. Ільчук. – К.: Логос, 2006. – 264 с.
- Современные концепции управления проектом компьютерно-интегрированной логистической поддержки виртуального авиапредприятия на жизненном цикле / [В. М. Воробьев, А. Д. Киселев, М. В. Новикова та ін.] // Проблеми інформатизації та управління: зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2004. – Вип. 11. – С. 96–100.

- Новикова М. В. Організаційно-економічне забезпечення формування ефективних умов функціонування інституту власності для підприємств авіаційного комплексу в умовах глобальних змін / М. В. Новикова // Проблеми та перспективи організації авіаційних перевезень, застосування авіації в галузях економіки та розвитку транспортних систем: монографія; за заг. ред. Г. М. Юна. – К.: НАУ, 2011. – 184 с. (С. 14–30).
- Новикова М. В. Формування регіональної політики інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств територіальних авіаційних комплексів України: монографія / М. В. Новикова. – К.: П.П. Сердюк В. Л., 2012. – 299 с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2013

References

- Adimbaev, T. A. (1990). *Economic potential and efficiency of its usage*. Alma-Ata: Nauka (in Rus.).
- Dolzhanysky, I. Z., Zagoryn, T. O., Gerasimenko I. M., & Raschupkina V. M. (2006). *Management of business potential*. Kyiv: Center of textbooks (in Ukr.).
- Krasnokutskaya, N. S. (2005). *Business potential: development and evaluation*. Kyiv: Center of textbooks (in Ukr.).
- Ryan, B. (1998). *Strategic accounting for the chief* (In V. A. Mikryukova, Trans.). Moscow: Audit, Unity (in Rus.).
- Sadlovskyy, I. P. (2005). *Strategic directions of development of air transport enterprises*. Kyiv: National Aviation University (in Ukr.).
- Schelkunov, V. I. (1999). *Production potential of Ukraine. Strategy formation and usage*. Kyiv: University of Civil Aviation (in Ukr.).
- Arefyeva, O. V., & Prokhorova, V. V. (2010). *Management of economic systems development: theory, mechanisms of regulation and control*. Kharkiv: UkrDAZT (in Ukr.).
- Astapova, G. V. (2006). *Organizational and economic mechanism of corporate governance of airline based labor rights of property*. Kyiv: NAU (in Rus.).
- Zagorulko, V. M. (1997). *Organization of reproduction of Aircraft material resources*. Kyiv: KMUTSA (in Ukr.).
- Kulayev, Y. F., & Schelkunov, V. I. (2010). *Economics of Civil Aviation of Ukraine*. Kyiv: Phoenix (in Ukr.).
- Lozhachevska O. M. (2002). *Management the operation and development of the transport sector in the region*. Kyiv: National Aviation University (in Ukr.).
- Novikova A. M. (2003). *Ukraine in the international transport corridors*. Kyiv: NIPMB (in Ukr.).
- Podreza, S. M., & Kudrin, A. P. (1997). *Planning ahead aircraft repair production and economic evaluation of its efficiency*. Kyiv: KMUGA (in Rus.).
- Zhavoronkova G. V., & Sadlovskyy, I. P. (2012). *Strategic management of air transport enterprise*. Kyiv: Condor Publish. (in Ukr.).
- Sych, E. M., & Ilchuk, V. P. (2006). *Innovation-Investment systems of transport industry: methods of formation and development*. Kyiv: Logos (in Ukr.).
- Vorobyov, V. M., Kiselev, A. D., & Novykova M. V. (2004). Modern concepts of the project management of computer-integrated logistics support for virtual airline on the life cycle. *Problems of Information and Management*, 11, 96-100 (in Rus.).
- Novykova, M. (2011). Organizational and economic conditions of the formation of effective functioning of ownership for business aviation complex in conditions of global change. In G. M. Yun (Ed.). *Problems and Prospects of air transportation, usage of aviation industries and the development of transport systems* (p. 14-30). Kyiv: National Aviation University (in Ukr.).
- Novykova M. (2012). *Formation of regional innovation policy and investment development companies in territorial aviation industrial complex Ukraine*. Kyiv: Serdyuk V.L. Publisher (in Ukr.).

Received 12.03.2013